

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ

**Республіканський методичний кабінет
навчальних закладів мистецтв і культури**

**МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГРИ НА БАЯНІ ТА
АКОРДЕОНІ**

ПРОГРАМА

**для музичних училищ України
спеціальність 5.020205.
спеціалізація “Народні інструменти”**

Київ – 1999.

Укладач – Є.М. Стиркул, викладач Миколаївського державного вищого музичного училища.

Всього 74 години
Заняття групові

Рецензенти – В.В. Воеводін, засл. діяч мистецтв України, член-кореспондент Петровської академії наук і мистецтв, зав. кафедрою акордеона, професор Донецької державної консерваторії ім. С.С. Прокоф'єва.

А.О. Стрига, засл. працівник культури України, дипломант Республіканського конкурсу, методист, голова ПЦК Чернігівського музичного училища ім. Л.М. Ревуцького.

Відповідальні за випуск О.М. Мамченко

А.А. Сирота

Редактор

Л.В. Московченко

Пояснювальна записка

Вирішальне значення у підготовці педагогічних кадрів системи музичної освіти має зміст та організація навчання майбутніх викладачів шкіл естетичного виховання.

Курс “Методика навчання гри на баяні та акордеоні”, згідно з сучасними уявленнями про діяльність музиканта-педагога, повинен стати творчим засвоєнням комплексу наукових знань з педагогіки та психології, історії та теорії музики, володіння спеціальним інструментом, педагогічної практики тощо.

Даний предмет можна визначити як науку, яка розкриває зміст, принципи, засоби і прийоми навчання гри на інструменті, вивчає закономірності процесу музично-виконавського розвитку та засоби керування ним на різних етапах навчання. Курс методики має на меті розвинути зацікавленість до педагогічної роботи, дати студентам теоретичні знання і практичні навички, необхідні для навчально-виховної та музично-просвітньої діяльності педагога школи.

Програмні вимоги сучасної школи естетичного виховання ставлять за необхідне дати знання випускникам музичного училища щодо розвитку творчих здібностей дітей в галузі імпровізації, гармонізації, інтерпретації музичного твору та композиції. Під час навчання студенти повинні засвоїти матеріал курсу методики, вивчити спеціальну (обов'язкову) методичну літературу, ознайомитись з навчальними посібниками, навчитись виконавсько-педагогічному аналізу музичних творів із репертуару музичної школи.

З метою підвищення ефективності процесу навчання, інтенсифікації форм і методів роботи на уроці слід особливу увагу приділяти таким активним формам, як:

колоквіуми, ділові ігри (типу “робоча гіпотеза”, імітація, моделювання), відкриті тематичні уроки та уроки-конкурси, уроки-спостереження, лекції-диспути, виїзні заняття, написання рефератів, методичних розробок та рецензій. Необхідно застосовувати технічні засоби навчання: відеомагнітофон – для запису кращих виступів учнів, підготовки зразків для виконавсько-педагогічного аналізу; магнітофон та програвач – для прослуховування звукових посібників, програм кращих виконавців з метою порівняльного аналізу інтерпретацій. Викладач з курсу методики повинен залучати студентів до вивчення новинок наукової і методичної літератури.

Надбання педагогічних знань, умінь та навичок на рівні сучасного розвитку музичної педагогіки неможливе без обов'язкового розвитку творчих здібностей кожного студента на основі активного пізнання закономірностей музичного мистецтва з підпорядкуванням їм формуючої системи виконавського апарата музиканта. У зв'язку з цією концепцією надається пріоритет художньому розвитку учня школи (студії) педагогічної практики з обов'язковою реалізацією різних форм творчості: імпровізація, інтерпретація, композиція.

Контроль знань студентів.

Поряд з традиційним опитуванням можуть бути використані такі форми, як інформація про вивчену методичну літературу, написання реферата чи рецензії на реферат або методичну розробку, відкритий урок. Відповіді передбачають ілюстрування на інструменті.

Перевірка знань наприкінці III семестру здійснюється на контрольному уроці шляхом опитування з вивчених тем курсу. Студент повинен також виконати і зробити виконавсько-педагогічний аналіз пієси або етюда із шкільного репертуару молодших класів.

На іспиті в IV семестрі в білетах має бути три питання:

1. Усна відповідь на теоретичне питання.
2. Відповідь з ілюстрацією на інструменті.
3. Виконання та виконавсько-педагогічний аналіз музичного твору по складеному педагогом плану із шкільного репертуару.

Приблизні зразки білетів

Варіант I.

1. Виховання самостійності учнів в класній та домашній роботі.
2. Розвиток техніки на матеріалі вправ та етюдів.
3. Виконання та виконавсько-педагогічний аналіз музичного твору В. Підгорний. Етюд ля мінор.

Варіант II.

1. Складання індивідуальних планів та характеристик на учнів з різним рівнем музичних здібностей.
2. Методика роботи над творами поліфонічного складу.
3. Виконання та виконавсько-педагогічний аналіз музичного твору Й.С. Бах. Менует соль мінор.

Ітоговою формою перевірки знань, умінь та навичок випускників та їх відповідності до педагогічної кваліфікації є державний іспит “Основи педагогічної підготовки”.

Викладач складе питання до білетів згідно з програмними вимогами, своїми знаннями та досвідом: перевірка знань по проблемах методики навчання та практичний показ форм роботи – виконання, виконавський та педагогічний аналіз музичного твору із репертуару II-IV класів ДМШ (п'ятирічне навчання) чи III-V класів (семирічне).

Приблизні зразки білетів.

Варіант I.

1. Методика роботи над музичною фразою.
2. Виконання, виконавський та педагогічний аналіз музичного твору Обр. М. Різоля. Українська народна пісня “Сонце низенько”.

Варіант II.

1. Методика роботи над творами варіаційної форми.
2. Виконання, виконавський та педагогічний аналіз музичного твору І. Воробкевич. Чотири коломийки.

ПРИБЛИЗНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ п/п	Найменування тем	Кількість годин
III семестр		
1	Предмет, мета і завдання. Основні принципи і методи навчання в класі спеціального інструмента.	2
2	Програми для ДМШ (ДШМ) з фаху “Баян”, “Акордеон”.	2
3	Музично-виконавські здібності дітей та методи їх розвитку в процесі навчання.	10
4	Початковий етап навчання.	6
5	Принципи роботи з учнями старших класів.	4
6	Виразальні засоби музичної мови.	4
7	Розвиток виконавської техніки. Загальні положення. Контрольний урок.	2
IV семестр		
8	Розвиток і удосконалення виконавської техніки.	6
9	Робота над музичним твором.	16
10	Розвиток творчих здібностей учнів.	8
11	Розвиток навичок акомпанементу та гри в ансамблі.	2
12	Специфіка і планування навчально-виховного процесу в школах естетичного виховання.	6
13	Методична робота педагога і підвищення педагогічної майстерності. Підсумкове заняття.	2

Всього годин 74

Тема І. Зміст предмета. Предмет, мета і завдання.

Поняття методика, метод, методологія. Шляхи розвитку методики навчання гри на баяні та акордеоні. Нерозривний зв'язок навчального і виховного процесів. Роль педагога із спеціального інструмента в здійсненні принципу "виховуючого навчання".

Взаємозв'язок методики з основами педагогіки і психології, з педагогічною практикою і заняттями із спеціального класу, з історією та теорією музики.

Природне відображення у принципах музичного виховання основного положення загальної педагогіки – зв'язку навчання, виховання та загального розвитку учня. Основні принципи навчання: активності і свідомості, наочності, послідовності, систематичності, доступності, принципи науковості, тривкості, урахування вікових особливостей учнів. Принцип єдності художнього і технічного розвитку. Зв'язок даного принципу з методом навчання (руховим, слуховим, слухово-моторним).

Головне завдання сучасного музиканта-педагога – удосконалення всебічного комплексного виховання учнів. Методи навчання як засоби взаємопов'язаної діяльності педагога і учня: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний (тренувальний), частково-пошуковий, проблемно-пошуковий, творчий. Індивідуальні відмінності навчальної діяльності.

Складання системи знань, умінь, навичок з урахуванням здібностей учнів. Зв'язок набуття та використання знань з пізнавальною активністю та сприйняттям учнів. Розвиток творчих здібностей учня – музиканта (уявлення, натхнення, інтуїція); розвиток його образного мислення; опора музичного навчання на генетичний метод: співдружність і співробітництво педагога і учня. Принципи розвиваючого навчання в музичній

педагогіці: збільшення обсягу матеріалу, який використовується в навчальному процесі; прискорення темпів вивчення встановленої частини навчального матеріалу; збільшення міри теоретичної ємкості в заняттях музичним виконавством; необхідність вияву самостійності, творчої ініціативи учня – виконавця.

Розмежування понять "виконання" і "показ". Хибність методу "натаскування" і "репетиторства". Вирішення головного завдання сучасної музичної педагогіки – удосконалення всебічного комплексного виховання учнів, навчання на основі широкого впровадження методів, які в найбільшій мірі сприяють розвитку у дітей інтересу до музики, розкріпачують їх творчі сили, максимально активізують самостійність у вирішенні художніх і технічних завдань.

Ознайомлення з літературою, програмними вимогами та методичними посібниками з питань комплексного методу навчання і виховання, диференційного підходу до учнів, та розкриття їх творчого потенціалу.

Рекомендована література

- Акордеон. Програма для дитячих музичних шкіл та шкіл мистецтв. – К. 1997.
- Актуальные проблемы музыкального образования. (Сост. Котляревский И.А., Полянский Ю.А.), - К.: Музична Україна, - 1996.
- Баян. Программа для дитячих музичних шкіл і шкіл мистецтв. – К., 1996.
- Бесфамильнов В. Семешко А. Воспитание баяниста. Вопросы теории и практики. – К. Музична Україна, - 1989.
- Лагутин А. Основы педагогики музыкальной школы. – М.: Музыка, - 1985.
- Педагогика школы. (Ред. чл. – кор. АПН СССР Щукиной Г.И.). – М.: Просвещение, - 1977.
- Практикум по педагогике. (Ред. Васильевой Т.З.). – М.: Просвещение, - 1988.
- Фейгин М. Индивидуальность ученика и искусство педагога. – М., Музыка, - 1975.

Тема 2. Музично-виконавські здібності та методи їх розвитку в процесі навчання.

Загальні та музичні здібності. Їх характеристика. Поняття комплексу музичної обдарованості.

Виявлення музичних здібностей. Огляд методик проведення вступних іспитів до музичної школи. Поняття суті музично-виконавського процесу. Музично-слухова основа виховання баяніста та акордеоніста.

Комплекс ознак майстерності музиканта – виконавця.

Створення ігрових ситуацій для оволодіння навичками діагностики загальних та музичних здібностей учнів. Імітація вступного іспиту до музичної школи.

Рекомендована література.

Авазашвили М. Некоторые вопросы музыкального воспитания детей и подростков в Грузии. – Сб. Вопросы музыкальной педагогики, вып. 5. (Ред. – Сост. Натансон В.А., Рощина Л.В.). – М.: Музыка, - 1984.

Золотова И. О методике проведения приемных экзаменов в польских музыкальных школах. – Сб. Вопросы музыкальной педагогики, вып. 4. (Общ. ред. Натансона В.А.) – М.: Музыка, - 1976.

Тагиев М., Парсегов А. Практические вопросы скрипичной педагогики. – Баку: Ишыг, 1981.

Тарасова К.В. Онтогенез музыкальных способностей. – М.: Педагогика, - 1988.

Музичний слух та його розвиток у процесі навчання гри на баяні та акордеоні.

Головна роль музичного слуху у виконавському процесі та оволодінні мистецтвом гри на інструменті. Види слуху.

Головні елементи слухового процесу: внутрішнє слухове уявлення, слуховий контроль, зіставлення реального звучання з уявленим. Виховання уміння слухати себе під час гри, яке включає детальне прослуховування тканини твору, емоційну наповненість гри, усвідомлення якості виконання і при цьому відповідну виконавську реакцію. Комплекс “бачу-чую-граю”. Способи активізації слухової уваги. Прийоми і методи, які дають ефективне покращення різноманітних видів слуху в учнів різного віку.

Створення ігрових ситуацій з використанням матеріалів для розвитку музичного слуху, образно-слухових вражень і уявлень.

Рекомендована література.

Баренбойм Л. Музыкальная педагогика и исполнительство. – М.: Музыка, - 1974.

Кременштейн Б. Воспитание самостоятельности учащихся в классе специального фортепиано, стр. 40-67. – М.: Музыка, - 1966.

Пуриц И. Специфика развития музыкального слуха у баяниста. – В сб. трудов, вып. 95. Проблемы педагогика и исполнительства на русских народных инструментах. – М.: ГМПИ им. Гнесиных, - 1987.

Цыпин Г. Обучение игре на фортепиано, стр. 32-79. – М.: Просвещение, - 1984.

Відчуття музичного ритму і його виховання в учнів.

Музичний ритм, його особливості. Головні структурні елементи відчуття ритму: темп, акцент, співвідношення тривалостей у часі. Акцент як один з головних елементів у метроритмічній організації музики. “Лінійка музичного часу”.

Уявлення учня про метричну структуру фрази, тривалість звуків, чергування сильних і слабких часток такту, групування

нот - важлива умова ритмічного виховання.

Метод визначення "вірного" темпу. Виразове значення пауз, цезур.

Емоційна природа відчуття ритму. Рухомоторність як складова частина ритму. Опір на просторово-рухові асоціації.

Системи музично-ритмічного виховання: К. Орф, Є. Жак-Далькроз, П. Вейс та інші.

Найбільш типові метро-ритмічні помилки учнів, їх причини та методи усунення.

Прийоми і засоби роботи, які виховують музично-ритмічне відчуття.

Позаурочне заняття. Показовий урок з учнем школи педагогічної практики на тему "Виховання відчуття ритму в учнів молодших класів".

Рекомендована література.

Беляева-Экземплярская С. Заметки о психологии восприятия времени в музыке. – В кн. Проблемы музыкального мышления.

(Ред. – сост. Арановский М.) – М.: Музыка, - 1974.

Браудо И. Артикуляция. - Л.: Сов. комп., - 1973.

Паньков О. О работе баяниста над ритмом. – М.: Музыка, - 1986.

Цыпин Г. Обучение игре на фортепиано, стр. 80-100. – М.: Просвещение, - 1984.

Шевченко А. О воспитании комплексного ощущения музыкального времени у начинающего баяниста.

(Методические рекомендации). – Донецк: Методический кабинет по учебным заведениям, - 1988.

Музична пам'ять, увага, уявлення та їх розвиток у процесі навчання.

Музична пам'ять як комплексне явище. Види пам'яті.

Слухово-рухова пам'ять – основа виконавської пам'яті.

Зосередженість, увага. Основні їх властивості. Уявлення

як створення нових образів на основі раніше сприйнятих.

Умови, які забезпечують розвиток музичної пам'яті.

Фактори швидкого, точного і тривкого вивчення напам'ять.

П'ять оперативних кіл пам'яті.

1. Короткочасна, сенсорна пам'ять;
2. Запапам'ятовування загального образу, звукового "поля", вироблення моторних інструкцій;
3. Утримання уваги на запапам'ятовуванні;
4. Закріплення сліду в пам'яті (найбільш насичене коло);
5. Відстоювання (відбір необхідного для запапам'ятовування та відсів стороннього).

Рекомендована література.

Голубева Э. Индивидуальные особенности памяти человека. – М.: Педагогика, - 1980.

Григорьев В. О развитии музыкальной памяти учащегося. – В кн. Вопросы музыкальной педагогики, вып. 2 (Ред.-сост. Руденко В.) – М.: Музыка, - 1980.

Коган Г. У врат мастерства. – М.: Сов. комп., 1967.

Маккиннон Л. Игра наизусть. – Л.: Музыка, - 1967.

Цыпин Г. Обучение игре на фортепиано, стр. 101-113. – М.: Просвещение, - 1984.

Емоційний відгук на музику.

Всебічний, гармонійний розвиток музичних здібностей учня протягом всього періоду навчання.

Виховання емоційного відношення до музики, здібності сприймати і переживати її зміст. Активне слухання музики – шлях до сприйняття цілого і окремих розділів.

Засоби розвитку уявлення. Виховання емоцій та почуттів у дітей.

Рекомендована література.

Баренбойм Л. Вопросы фортепианной педагогики и исполнительства, стр. 30-66. – Л.: Музыка, - 1969.
Галич В. О развитии внутреннего слуха, творческой инициативы и фантазии на индивидуальных занятиях в фортепианных классах. – В кн. Вопросы фортепианной педагогики, вып. 4 (Ред. Натансон В.) – М.: Музыка, - 1976.
Ковалев А. Воспитание ума, воли и чувств у детей. – Минск: Народна асвета, - 1974.

Рухо-моторні уміння та навички.

Будова виконавського апарата, знання м'язової системи, призначення окремих м'язів (імпульсів скорочення) з нервовою системою, емоційним виконанням. Особливості стану м'язів при середньофізіологічному положенні як найбільш доцільному при постановці рук.

Урахування індивідуальних особливостей будови рук: короткі руки – неможливість нормального розтискання міху; пухка кисть – в'лі, слабкі м'язи; занадто короткі пальці – утруднений технічний розвиток, потреба ретельного добору аплікатури тощо.

Рекомендована література.

Говорушко П. Начальная школа игры на баяне. – Л.: Музыка, - 1988.
Давыдов М. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста. – К.: Музична Україна, - 1997.
Лушников В. Школа игры на аккордеоне. – М.: Сов. комп., - 1988.
Паньков О. Роль двигательных процессов в музыкальном исполнительстве. – В кн. Вопросы методики и теории исполнительства на народных инструментах. (Ред. Бендерский Л.). – Свердловск: Средне-Уральское издательство, - 1997.

Тема 3. Початковий етап навчання.

Характерні особливості психології мислення, фізичного і психічного розвитку молодших школярів. Методи підтримування у дітей інтересу до занять музикою. Контакт між учителем і учнем.

Донотний період. Розвиток слухових вражень і уявлень учня, музичних емоцій, музичного мислення та навчання на цій основі ігрових навичок.

Закономірності діяльності ігрового апарату. Орієнтація. Фактори, які сприяють вільному орієнтуванню. Контакт з клавіатурою. Координація рук (розподіл уваги між руками, мислення наперед). Слухання наперед: організація уваги, слухового контролю та ігрових рухів. Вага рук. Роль дихання у виконавському процесі.

Формування загальної уяви про музичні засоби виразності.

Нотний запис як фіксація слухових уявлень. Сприйняття, усвідомлення і запис метроритму.

Ознайомлення учня з інструментом, правилами посадки і постановки рук. Особливості організації рухового процесу на баяні та акордеоні. Об'єктивний та суб'єктивний фактори у постановці. Обумовленість постановки характером конкретної музики, конструктивними особливостями інструмента, психологічними і анатоми-фізіологічними особливостями самого виконавця. Залежність перспективи розвитку учня від якості формування початкового етапу гри на інструменті.

Недоліки у початковому навчанні баяністів та акордеоністів і шляхи їх усунення.

Ознайомлення з прогресивними методиками навчання гри на баяні. П. Серотюк – поєднання сольфеджіо та спеціальності, формування техніки на основі природного слухового уявлення.

Г. Стативкін – дидактичний принцип комплексної цілісності у вихованні та навчанні, метод роботи з дітьми на основі звукодинамічних вправ.

М. Якимець – система теоретичних знань та ігрових навичок у логічній послідовності від простого до складного.

Комплексний метод виховання і навчання музиканта на основі алгоритмізованої моделі дисципліни (АМД).

Методика раннього фізичного, розумового, емоційного розвитку дитини, вільне творче музичення (ладове відчуття, гармонізація, імпровізація) з урахуванням індивідуальних фізіологічних особливостей та специфіки звуковидобування на баяні.

Порівняльний аналіз шкіл і самовчителів гри на баяні та акордеоні.

Рекомендована література.

- Акимов Ю. Школа игры на баяне. – М.: Музыка, - 1985.
Баренбойм Л., Перунова Н. Путь к музыке. (Беседы с учеником. Советы педагогам). – Л.: Сов. комп., - 1989.
Беньяминов Б. Основные недостатки в обучении баянистов и пути их устранения. – В кн. Вопросы методики преподавания в ДМШ. (Ред. Тудоровский А.) – М., Л.-д: Музыка, - 1965.
Бесфамильнов В., Семешко А. Воспитание баяниста. Вопросы теории и практики. – К.: Муз. Украина, - 1989.
Давидов М. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяниста. – К.: Муз. Україна, - 1997.
Дьяченко Н., Котляревский И., Полянский Ю. Теоретические основы воспитания и обучения в музыкальных учебных заведениях. – К.: Муз. Украина, - 1987.
Егоров Б. Общие вопросы постановки при обучении игре на баяне. – В кн. Баян и баянисты, вып. 2. – М.: Сов. комп., - 1974.
Игонин В., Скуматов Л. Об устранении дефектов правой руки баяниста. – В кн. Вопросы музыкальной педагогики, вып. 6. – Л.: Музыка, - 1985.
Клюкин Ю. О некоторых недостатках начального обучения игры на баяне. – В кн. Вопросы методики и теории исполнительства на народных инструментах, вып.2 (Сост. Бендерский А.) -

Свердловск: Средне-Уральское изд-во, - 1990.

Липс Ф. Искусство игры на баяне, стр.67-65.– М.:Музыка,-1985.

Мірек А. Основи постановки акордеоніста.- К.: Муз. Україна, - 1974.

Серотюк П. Хочу стать баянистом. – М.: Музыка, - 1991.

Стативкин Г. Начальное обучение на выборно-готовом баяне. – М.: Музыка, -1989.

Тимакин Е. Навыки координации в развитии пианиста. – М.: Музыка, - 1987.

Якимец Н. Система начального обучения игре на баяне. – М.: Музыка, - 1990.

Тема 4. Принципи роботи з учнями старших класів.

Характеристика основних психофізіологічних особливостей розвитку дітей-підлітків. Система навчання ігрових навичок: закріплення постановочних моментів, звуковидобування, аплікатура, технічний розвиток.

Виховання в учнів просторової точності. Методи боротьби з “забовтуванням”.

Придбані “зажими”, засоби їх запобігання та усунення.

Музичне мислення: суть, структура, дидактичні основи формування та розвитку.

Відчуття інтонування музики, осмислення логічної організації звукових структур.

Умови і методи виховання самостійності учня.

Методика роботи з обдарованими та малообдарованими дітьми.

Специфіка професійної орієнтації.

Рекомендована література.

- Бесфамильнов В., Семешко А. Воспитание баяниста. Вопросы теории и практики. – К.: Муз. Україна, - 1989.

Гостдинер А. Психологические особенности подросткового возраста. – В кн. Вопросы методики начального музыкального образования. (Ред. Руденко В.) – М.: Музыка, - 1981.

Достал Ян. О начальном обучении менее способных детей. – В кн. Ребенок за роялем. – М.: Музыка, - 1981.

Круженевський А. До питання про специфіку мислення музиканта-виконавця. – В кн. Питання фортепіанної педагогіки та виконавства. (Ред. Корженевський А.)– К.: Муз. Україна, - 1981.

Липс Ф. Искусство игры на баяне. – М.: Музыка, - 1985.

Матэ К. Подготовка к профессии музыканта. – В кн. Ребенок за роялем. (Ред. Ян Достал) – М.: Музыка, - 1981.

О дифференцированном подходе к обучению учащихся в детской музыкальной школе (Методические рекомендации). – К.: РМК, - 1989.

Щапов А. Работа подвинутого ученика над пьесой. – В кн. Фортепианная педагогика. – М.: Музыка, - 1960.

Тема 5. Виразальні засоби музичної мови.

Система виразальних засобів музичної мови.

Мелодія як мистецтво співу. **Інтонування**: осмислене вимовлення музики з визначеним змістом як результат переживання і усвідомлення учнем цього змісту. Робота над мелодією - головний фактор формування художньої техніки баяніста. Типи мелодій. Відчуття інтонування інтервалів.

Звук. Форма звука. Три фази формування. Специфіка звуковидобування у зв'язку з конструкцією інструмента. Акустичні та конструктивні особливості сучасних баянів та акордеонів.

Виховання відчуття необхідності повноцінного, естетично красивого звучання інструмента. Залежність характеру звука від способу міховедення і від туше (форм ігрових рухів): натискання, поштовх, удар (пальцевий, кистьовий), ковзання. Нетрадиційні види туше: кластер, нетемпероване глісандо.

Робота міха. Основні способи міховедення: рівне, сповільнене, прискорене, пунктирне (в одному напрямку), різнонаправлене, ривок міха. Різні види міхового тремоло (пряме тремоловання, комбіноване, рикошет), вібрато.

Взаємодія пальців і міха. Три способи міхово-пальцевої артикуляції: пальцева, міхова, міхово-пальцева.

Основний прийом гри міхом стискання та розтискання. Опанування навичку зміни міха з перших кроків навчання. Головні вимоги до техніки зміни міха: ритмічна точність і динамічна урівноваженість при швидкості реакції м'язів.

Вправи на засвоєння елементарної техніки руху міха для видобування різного за характером і силою атакування звука: м'яка, тверда, ковзна атака (філірування), різка.

Динаміка. Знання учнем реального динамічного діапазону свого інструмента. Універсальність динаміки в її основних аспектах: природній силі звука; різноманітності ладово-гармонічних, метро-ритмічних, агогічних, фактурних, артикуляційних і тембрових виразальних ефектів; відповідності характеру динаміки людським емоціям.

Культура звуковидобування. Мікродинаміка. Акцентування. Звукова перспектива. Фразування. Схожість між розмовною і музичною фразою. Важлива роль розуміння учнем структури музичної фрази для її виразного виконання. Кульмінація місцева та загальна. Цезура. Роль дихання.

Архітектоніка твору: субмотив, мотив, фраза, речення, період, розділ, частина, єдине художнє ціле.

Фактура музичного твору як комплекс виразальних засобів. Основні склади фактури та деякі особливості їх виконання: монодичний, акордовий, гомофонний, гомофонно-гармонічний, поліфонічний.

Система штрихів: штрихи з різним характером зв'язності та роздільності звучання (легатисимо, легато, нон легато, стакато, стакатисимо). Штрихи з різним характером атаки

звука (деташе, маркато, сфорцандо, портато).

Штрихи, техніка виконання яких базується на специфічних баянних прийомах звуковидобування (акцентоване або “міхове” стакато, мартеле, тремоло міха, динамічне вібрато).

Висновки: у процесі опанування штрихів формується безпосередній зв'язок виконавської техніки баяніста з втіленням художнього змісту виконуваних творів.

У штрихах зконцентровані художні якості усіх основних технічних засобів та навичок, які має засвоїти баяніст.

Вміння слухати і проводити голоси як суцільні штрихові лінії – одне з істотних завдань формування фахової майстерності виконання.

Тембр. Техніка включення регістрів-перемикачів. Поняття про єдність емоційно-образної, слухової та розумової основ, виховання художнього мислення учнів.

Рекомендована література.

- Бесфамильнов В., Семешко А. Воспитание баяниста. Вопросы теории и практики. – К.: Муз. Украина, - 1989.
- Браудо И. Артикуляция. – Л.: Сов. комп., - 1961.
- Говорушко П. Основы игры на баяне. – Л.:Музыка, - 1963.
- Давидов М. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста. – К.: Музична Україна, - 1997.
- Егоров Б. К вопросу о систематизации баянных штрихов. – В сб. Баян и баянисты, вып 6 – М.: Музыка, - 1984.
- Егоров Б. О некоторых акустических характеристиках процесса звукообразования на баяне. – В сб. Баян и баянисты, вып.5 – М.: Музыка, - 1981.
- Завьялов В. Баян и вопросы педагогики. – М.: Музыка, - 1971.
- Имханицкий М., Мищенко А. Воспитание навыков интонирования на баяне. – М.: Республиканский методический кабинет, - 1989.
- Коцюба М. Деякі прийоми звуковидобування на баяні. – К.: Муз. Україна, - 1978.

Крупин А. Мехо-пальцевая артикуляция при атаке звука на баяне. – В сб. трудов ГМПИ им. Гнесиных. Проблемы педагогики и исполнительства на русских народных инструментах, вып. 95. – М., 1987.

Липс Ф. Искусство игры на баяне. – М.: Музыка, - 1985.

Оберюхтин М. Проблемы исполнительства на баяне. – М.: Музыка, - 1989.

Оберюхтин М. Расчлененность музыки и смена направлений движения меха. – В сб. Баян и баянисты, вып. 4. – М.: Музыка, - 1978.

Орлова Е. Интонационная теория Асафьева как учение о специфике музыкального мышления. – М.: Музыка, - 1984.

Фрид В. Выразительные средства музыки. – М.: Музыка, - 1960.

Тема 6. Розвиток техніки гри на баяні та акордеоні.

Поняття техніки у вузькому та широкому розумінні. Техніка як уміння втілювати уявно почутий звук засобами свого рухового апарата. Здібності, необхідні для придбання техніки. Фундамент техніки. Принципи роботи над технікою. Можливості прискорення роботи над технікою.

Знання педагогом законів руху тіла, вивчення їх діяльності з точки зору механіки і анатомічної будови.

Поняття навика. Шляхи та методи виховання технічних навиків.

Індивідуальна техніка на основі звукотворчої волі. Швидка гра і віртуозність, їх відмінності.

Елементи баянної техніки у процесуальному значенні. Оволодіння прийомами мартелато, леджієро, “перлинною” технікою, пальцевим стакато як створення психологічної та моторної передумови ритмічної, стабільної, виразної і різноманітної за вправністю гри.

Характеристика форм ігрових рухів:

- рівень підйому пальців (мінімальний, оптимальний, максимальний);
- характер зіткнення пальців з клавішами (м'яко, активно, підкреслено активно);
- ступінь розчленування або зв'язності звуків (стакато, стакатисимо або легато, легатисимо, або – як проміжна ступінь розчленування – non легато);
- міра затрачених фізичних зусиль (раціональний розподіл м'язової напруги);
- швидкість руху пальців у процесі гри (чим швидше темп, тим економніше рух).

Залежність чистоти артикуляції на баяні від скоординованості пальців на клавіатурі з рухом міха. Вміння слухати і відтворювати спрямовуючий рух (функціонування найдрібніших тривалостей) як певну артикуляційно-штрихову виразну лінію – один з показників виконавської культури баяніста. Специфіка баянної техніки – паралельна реалізація її рухового і динамічного аспектів.

Слухово-моторний контроль. «Забогтування» – його причини і засоби усунення.

Гра гам у молодших класах як засіб засвоєння тональностей, аплікатурних навичок, чіткої артикуляції. В старших класах – опанування різних темпів, вирішення штрихових і динамічних завдань, групування, поліпшення слухового контролю, виразність звучання. При проходженні гам – вивчення кадансових обертів.

Опрацювання складних пасажів методом «ланцюжка» у правильній послідовності.

Значення гам, арпеджіо, вправ для опанування комплексом технічних прийомів, придбання виконавських навичок і освоєння клавіатур, ведення та зміни напрямку руху міха, оволодіння основними штрихами, раціональними рухами пальців, основними динамічними відтінками, для розвитку координації рук та швидкості.

Мета звернення до вправ: ліквідація виявлених відставань, диспропорції технічних умінь учня; концентрація роботи для подолання нестандартних утруднень; удосконалення, шліфовка своєї технічної майстерності; добір вправ для розігрування.

Методика роботи над етюдами.

Вироблення звукомоторних зв'язків. Добір етюдів до п'єс, які вивчаються, а також етюдів на різні види техніки.

Основні аплікатурні принципи. Художня доцільність аплікатури. Раціональна аплікатура та прийоми її визначення під час гри на баяні та акордеоні. Виховання аплікатурної дисципліни і самостійності. Розвиток розумового уявлення клавіатури та аплікатурного мислення. Підготовка руки виконавця до оптимальної кількості аплікатурних варіантів.

Опанування виконавських прийомів: підкладання, перекладання, накладання. Аплікатурна система гамових та арпеджіюваних послідовностей при виконанні на баяні та акордеоні. Порівняльний аналіз аплікатурних формул різних авторів. Нестандартні аплікатурні прийоми.

Використання методу технічних варіантів.

Виховання художньої техніки як основи формування виконавської майстерності. Технічна домінанта.

Оволодіння виборною клавіатурою.

Особливості положення лівої руки при грі на виборній клавіатурі. Розвиток початкових навичок руху пальців. Підготовча робота до виконання гам та арпеджіо. Вправи на підкладання та перекладання пальців.

Гра двома руками – послідовність. Координація рухів рук на матеріалі хроматичної, мажорної та мінорної гам, тризвуків та їх обернень.

Способи орієнтації на лівій клавіатурі.

Оволодіння елементами баянної техніки. Інтенсивний розвиток слабких пальців у зв'язку з їх більшим навантаженням.

Удосконалення біфункціональності рухів лівої руки.

Контрольний урок. Виконання і виконавсько-педагогічний аналіз різнохарактерних п'єс із шкільного репертуару на готовій та виборній клавіатурах. Звіт студентів про вивчену методичну літературу. Обговорення рефератів і рецензій.

Рекомендована література.

- Беляков В., Стативкин Г. Аппликатура готово-выборного баяна. – М.: Музыка, - 1978.
- Бесфамильнов В., Семешко А. Воспитание баяниста. Вопросы теории и практики. – К.: Муз. Украина, - 1989.
- Бирмак А. О художественной технике пианиста. – М.: Музыка, - 1973.
- Гат Й. Техника фортепианной игры. – Будапешт: Корвина, - 1973.
- Говорушко П. Начальный курс игры на готово-выборном баяне. – Л-д: Музыка, - 1980.
- Говорушко П. Основы игры на баяне. – Л-д: Сов. комп., - 1963.
- Давидов М. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста. – К.: Музична Україна, - 1997.
- Давидов М. Школа виконавської майстерності баяніста (акордеоніста). – К.: Вид-во О. Теліги, - 1998.
- Липс Ф. Искусство игры на баяне. – М.: Музыка, - 1985.
- Мартинсен К. Индивидуальная фортепианная техника. – М.: Сов. комп., - 1966.
- Паньков В. Гами, тризвуки, арпеджіо для виборного баяна. – К.: Муз. Україна, - 1982.
- Ризоль Н. Принципы применения пятипальцевой аппликатуры на баяне. – М.: Музыка, - 1977.
- Ризоль Н., Яшкевич И. Школа двойных ног для баяна. – К.: Муз. Украина, - 1989.
- Стативкин Г. Начальное обучение на выборно-готовом баяне. – М.: Музыка, - 1989.
- Сурков А. Пособие для начального обучения игре на готово-

выборном баяне. – М.: Музыка, - 1973.

Чиняков А. Преодоление технических трудностей на баяне. – М.: Музыка, - 1982.

Шахов Г. Аппликатура как средство развития профессионального мастерства баяниста и аккордеониста. – М.: Шульпяков О. Музыкально-исполнительская техника и художественный образ. – Л-д.: Сов. комп., - 1986.

Тема 7. Робота над музичним твором.

Аспекти вивчення педагогом музичного твору: предметно-змістовний (як явище музичного мистецтва) та психолого-дидактичний (як компонент навчання).

Аналіз твору з точки зору навчально-виконавських, виховних завдань. Поняття складності та трудності твору для даного учня. Відмінності в характері роботи над твором в залежності від індивідуальних особливостей учнів.

Емоційність, артистизм педагога на уроці, виразність мови, використання “Словника естетичних емоцій” В. Ражнікова.

Класифікація музичних творів. Характеристика та ідейно-художній зміст музичних жанрів і форм. Поняття стилю. Складання плану роботи над музичним твором.

Етапи роботи над музичним твором:

- Загальне ознайомлення, створення загальної уяви про п'єсу, її художній образ, емоційне забарвлення (вихідний синтез). Роль асоціативних пояснень. Розвиток музичного мислення учня при аналізі твору. Грамотне прочитання учнем тексту. Знання термінології.
- Детальний розбір (аналіз), поступове заглиблення в суть твору. Оволодіння необхідними засобами виразності для реалізації художнього змісту. Взаємозв'язок між художнім змістом і технологічними засобами.

Різні способи роботи над труднощами. Виявлення об'єму фраз, кульмінаційних моментів. Уявна робота (з нотами і без нот).

Чергування роботи над деталями з цілісним виконанням.

Залишковий синтез. Тренування техніки, емоцій, усвідомлення; вивчення напам'ять, проблема цілісності.

Підготовка учня до публічного виступу. Розвиток інтерпретаторського мислення. Роль інтуїції, форми обігрування програми. Зосередженість. Бачення мети.

Підготовка учня до публічного виступу. Єдність емоційного і раціонального факторів у виконавському процесі. Культура виявлення почуттів. Прийоми тренування емоційного стану, ґруновані на виконанні фізичних, дихальних та інших вправ. Методика аутоґенного тренування (АТ).

Розширення "емоційного поля" учня. Урахування окремих моментів в емоційному вихованні: різниця між ситуаційними і художніми емоціями; індивідуальний характер перебігу емоцій; поступовість визрівання почуттів. Використання методу "чую-граю". Хвилювання-підйом і хвилювання-паніка (в образі і поза образом).

Фактори прищеплення навичок сценічного самопочуття: рівномірний розвиток професійних навичок, які утворюють "комплекс повноцінності" баяніста; формування позитивного стану психіки виконавця перед публічним виступом та (що дуже важливо) після нього; розвиток реакції баяніста на зовнішні та внутрішні подразники під час концерту.

Робота над творами малої форми - п'єсами кантиленного та рухливого характеру.

Кантилена. Робота над мелодією. Музична мова. Артикуляція. Фразування та виявлення кульмінацій. Якість виконання акомпанементу. Добір відповідних форм і провів рухів.

Образність. Програмність. Оркестровість різнотембровість. Роль дихання. Атоґіка.

Принципи роботи над кантиленою.

П'єси рухливого характеру. Своєчасний і цілеспрямований комплексний розвиток техніки. Закладення ґрунґменту швидкості рухів пальців у ранньому віці.

Основні прийоми в роботі над елементами віртуозності в музичних творах і етюдах.

Принципи роботи над віртуозними творами.

Робота над творами варіаційної форми. Варіації малої та великої форми. Характерні особливості окремих образів і тем. Докладний розбір теми – характер, побудова, тематична єдність, цільність.

Більший об'єм пам'яті у зв'язку з частими переключеннями з одного художнього завдання на інше.

Принципи варіювання. Зміна образів – зміна емоційних станів – зміна виконавських прийомів.

Робота над творами великої форми. Поняття "велика форма". Класифікація музичних творів.

Форма сонатного алеґро.

Виховання в учнів почуття стилю. Осмислювання тричасинної структури сонатної форми.

Контрастність, єдність та інтенсивність розвитку в образній будові.

Швидкість слухової реакції, перебудова руки і перехід у новий емоційний стан, потреба в нових прийомах звуковидобування.

Відчуття цільності, наскрізної лінії розвитку в інтерпретації. Недоліки у трактовці.

Роль цезур. Ритмічна пульсуюча одиниця в різних за характером та фактурою розділах форми. Єдність темпу.

Концерт як ансамблевий твір. Роль партії соліста. Вивчення учнем партії оркестру (клавіру). Розвиток відчуття ансамблю, ритму, тембрального слуху, манери гри "крупним планом".

Циклічні форми.

Робота над поліфонічними творами. Види поліфонії. Засоби виразності. Розвиток слухових уявлень, рухових навичок, поліфонічного мислення.

Основні принципи роботи над поліфонічними творами різної складності. Формування напрямку руху міху в роботі над поліфонією.

Молодші класи – народно-пісенна поліфонія підголосочного складу. Формування початкових навичок слухання і виконання двох самостійних голосів: слухання довгих звуків та їх переходу у наступний на слабкій долі, слухання інтервалів між двома голосами (особливо дисонуючих з їх розв'язанням).

Прийоми та способи виділення тематичного матеріалу при грі на баяні:

- *Спосіб штрихової різності (або спосіб неспівпадаючих міжтопових цезур);*
- *Спосіб виділення голосів за допомогою різних видів туше в межах одного штриха (однієї категорії зв'язності);*
- *Спосіб виділення голосу при проведенні кількох голосів за допомогою фразувальних цезур в різних голосах в різні моменти;*
- *Спосіб агогічного виділення теми (фрази, мотиву);*
- *Виділення голосів за рахунок їх розташування в різних регістрах;*
- *Виділення необхідного голосу (теми) за допомогою прийому "перебільшення виразальних засобів" ("прийом виразального перебільшення").*

Принципи роботи над поліфонічними творами Й.С. Баха.

Проблеми артикуляції, темпу, динаміки, розшифровування мелізмів.

Розвиток відчуття стилю. Розуміння мотивної побудови голосу, слухання прихованої поліфонії.

Особливості роботи над імітаційною поліфонією, ритмічна характерність кожного голосу. Слухання поліфонії на баяні – здібність до відтворення горизонтальних (паралельних

або протилежних ліній у яскраво вираженому артикуляційному та динамічному звучанні. Слухання «вертикалі».

Прийом «вісімоку» і «фанфар». Граматика музичної мови Й. С. Баха. Образні та символічні зображення.

Методи перекладення клавірних (фортепіанних), органних творів для готового та готово-виборного інструмента.

Рекомендована література.

Акимов Ю. Работа над музыкальным произведением. – В кн. Некоторые проблемы теории исполнительства на баяне. – М.: Музыка, - 1980.

Акимов Ю., Кузовлев В. О проблеме сценического самочувствия исполнителя-баяниста. – В сб. Баян и баянисты, вып. 4. (Ред. – сост. Акимов Ю.) – М.: Музыка, - 1978.

Баренбойм Л. О воспитании творческого воображения, творческого внимания и эстрадного самочувствия. – В кн. Вопросы фортепианной педагогики и исполнительства. – Л-д.: Сов. комп., - 1969.

Власов В. Исполнение полифонических произведений на баяне (Методическая разработка). – Одесса: ОГК, 1979.

Вороханов В. О преодолении нервно-психического напряжения перед ответственным выступлением. (Автореферат). – М.: МГК им. П. Чайковского, - 1978.

Горенко Л. Работа баяниста над музыкальным произведением. – К.: Муз. Украина, - 1972.

Давыдов Н. Методика переложений инструментальных произведений для баяна. – М.: Музыка, - 1982.

Давидов М. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста. – К.: Музична Україна, - 1997.

Дудник А. Работа над полифоническими произведениями. – В сб. Баян и баянисты, вып. 6. (Сост. Егоров Б., Колобов С.) – М.: Музыка, - 1984.

Игонин В. Некоторые особенности интерпретации произведений Й.С. Баха на баяне. – В кн. Методика обучения игре на народных

инструментах (сост. Говорушко П.) - Л-д: Сов. комп., - 1975.
Коган Г. У врат мастерства. - М.: Сов. комп., - 1977.
Колесов Л. Содержание и форма работы баяниста над музыкальным произведением. - В сб. Баян и баянисты, вып. 4 (Ред. - сост. Акимов Ю.) - М.: Музыка, - 1978.
Липс Ф. Искусство игры на баяне. - М.: Музыка, - 1985.
Милич Б. Воспитание ученика-пианиста, 3-4 и 5-7 классы ДМШ. - К.: Муз. Украина, - 1981.
Мотов В., Гаврилов Л. Работа над музыкальным произведением. - М.: Музыка, - 1961.
Нейгауз Г. Об искусстве фортепианной игры. - М.: Музыка, - 1967.
Ражников В. Словарь эстетических эмоций. - В кн. Диалоги о музыкальной педагогике. - М.: ЦАПИ, - 1994.
Савшинский С. Работа пианиста над музыкальным произведением. - Л-д: Музыка, - 1964.
Сокол А. Теория музыкальной артикуляции. - Одесса: ОКФА, - 1966.
Чернов А. Формирование смены меха в работе над полифонией. - в сб. Баян и баянисты, вып. 7. (Сост. Егоров Б., Колобков С.) - М.: Музыка, - 1987.

Тема 8. Розвиток творчих навичок учнів.

Проведення роботи над розвитком творчих навичок у тісному контактi з викладачами теоретичного відділу: сумісні засідання для обговорення творчих установок та матеріалу для занять.

Здійснення комплексного виховання учнів у рамках всієї школи.

Прогресивні системи дитячого музичного виховання.

К. Орф, З Кодай, Д. Огороднов, Л. Шацький.

Донотний період.

Можливості розвитку виконавсько-творчої фантазії дитини

її уявлень, асоціативного мислення. Виховання інтонаційного слуху, розвиток уміння чути ладотональні тяготіння. Раннє навчання гармонії – шлях до дитячої творчості.

Образне мислення. Напрямки у пошуках образного рішення; спорідненість музичної інтонації з інтонацією людського голосу; зв'язок музичного ритму з ритмами і пластикою виразних рухів людини; звуконаслідування явищам природи, навколишнього світу.

Гра на слух. Методи навчання гри на слух. Залежність успішності гри на слух від міцності і ступеня розвитку слухомоторного взаємозв'язку учня. Перші кроки – спів. Донотний період: найпростіші слухові уявлення, необхідні для зорово-слухового сприйняття легкого нотного тексту; знання запису тривалостей та висоти звуків, розташування клавіш на інструменті; елементарні ігрові навички.

Підготовчі вправи. Перехід до нотної грамоти. Паралельне навчання читання з листа через слуховий аналіз матеріалу. Вправи на засвоєння ритмічної структури, мелодії.

Самодиктант. Розвиток гармонічного слуху. Роль внутрішнього слуху. Методи засвоєння ступенів ладу.

Уміння записувати підібрану мелодію та акомпанемент до неї.

Читання нот з листа. Методи навчання: аналіз нотного запису і на його основі формування технічних уявлень, уміння чути "наперед".

Передумови успішного читання: розвинутий мелодичний та гармонічний слух, музична пам'ять; відчуття ритму, певні теоретичні знання, міцність зв'язку між нотою і записом, свобода орієнтування на клавіатурі, швидкість і точність могорної реакції.

Види труднощів, які виникають в учнів: слабо розвинене музичне мислення – учень не помічає своїх помилок; неточність відтворення нотного тексту у зв'язку з недостатнім досвідом читання з листа або неухважністю учня; непопадання на клавіші

через недостатню свободу орієнтування.

Психомоторний принцип розвитку навчання читання з листа “бачу – чую – граю”.

“Фотографування” очима тексту, опанування клавіатури “сліпим способом”, техніка прискореного читання.

Транспонування. Навчання транспонування на ладовій основі. Передумови успішного транспонування: добре знання клавіатури інструмента, вміння грати гами та арпеджіо в різних тональностях, знання порядку появи ключових знаків альтерації.

Зручність транспонування на правій клавіатурі баяна на малу терцію і хроматичний півтон. Першочергова важливість для баяніста навичок транспонування на тон і півтон.

Зберігання аплікатури лівої руки на готовій клавіатурі.

Транспонування на слух, по нотах, з листа, письмово.

Система завдань на розвиток навичок транспонування по нотах (посібник Г. Шахова).

Психо-моторний принцип розвитку навичок транспонування.

Схема транспонування: бачу – чую наперед – перекладаю в задану тональність – граю – підправляю.

Імпровізація та композиція. Розвиток навичок імпровізації.

Правила та техніка.

Навчання від простого до складного, вивчення окремих елементів-моделей.

Вивчення структури готових акордів на лівій клавіатурі та правил їх об'єднання в гармонічні послідовності. Вільне володіння тональностями, слухово-моторна координація. Значення моторної пам'яті.

Імпровізація. Вправи для розвитку навичок імпровізації:

1. Гра гам, тризвуків, мелодичних секвенцій, ладів народної музики з акомпанементом у лівій руці, тризвуками та септакордами.
2. Гра простих з поступовим ускладненням гармонічних послідовностей у різних тональностях.

3. Створення мелодій на задану гармонічну послідовність.

4. Створення підголосків до мелодії.

5. Створення вступу та заключення до музичного твору.

6. Створення п'єс у певному танцювальному жанрі та в жанрі сучасної масової музики.

Ознайомлення з системою навчання навичок імпровізації та композиції доцента Харківського Інституту мистецтв Г.Л. Гельфгага.

Композиція. Створення музики за моделлю – важливий принцип роботи над формою. Основні етапи створення за моделлю: робота над структурою “запитання-відповідь”; створення вступу до п'єси за вибраним типом; створення тричастинної п'єси (АВА) за заданою схемою, у заданій фактурі; вільне створення п'єси за зразком, вибраним із педагогічного репертуару.

Правила дописування теми-мелодії: якнайменше звуків і якнайбільше краси і змісту; повторність музичних побудов, яка забезпечить єдність ритму та єдність інтонування.

Послідовність створення етюдів: на витримані звуки, на ритмічну фігурацію, на гармонічну фігурацію, на переміщення, на мелодичну фігурацію, на змішану фігурацію.

Тричастинна форма. В середній частині можна приміняти: зміну ладу, тональності, розміру, регістру, гармонії тощо.

Характерні особливості джазового стилю: складна, різноманітна синкопована ритміка; як слідство синкоп – метричне “качання” – неспівпадання сильної частки в нижніх та верхніх голосах (“свіні”); елементи пентагоніки та інших натуральних ладів (пониження в мажорі III, VII, V та VI ступенів); складна гармонія – альтеровані та багатозвучні акорди; остинатність ритмічних і ладово-гармонічних обертів.

Виконання диференційних контрольних завдань з імпровізації на “позамузичних моделях” (II-IV кл.), на “музичних моделях” (з V кл.) та імпровізація у різних стилях, в тому числі джазова.

Рекомендована література.

- Сост. Гельфгат Г. Сочинение и основы импровизации. Программа и методические указания для ДМШ и ДШИ. – К.: Республиканский методический кабинет, - 1989.
- Говорушко П. Чтение с листа в процессе обучения баяниста. В кн. Вопросы музыкальной педагогики, вып. 6 (сост. Игонин В., Говорушко П.) Л-д: Музыка, - 1981.
- Дмитриев Г. Об обучении детей композиции. – В кн. “Ребенок за роялем” (Сост. Достал Ян). – М.: Музыка, - 1981.
- Калугина М., Халабузарь П. Воспитание творческих навыков на уроках сольфеджио. (Методическое пособие для ДМШ). – М., - 1989.
- Козырев Ю. Импровизация – путь к музыке для всех. – В кн. Музыкальное воспитание в СССР, вып. 2. (Сост. Баренбойм Л.) – М.: Музыка, - 1985.
- Мальцев С. Раннее обучение гармонии – путь к детскому творчеству. – В кн. Музыкальное воспитание в СССР, вып. 2. – М.: Музыка, - 1985.
- Мотов В. Развитие первоначальных навыков игры по слуху. – в сб. Баян и баянисты, вып. 5 (Ред. Акимов Ю.) – М.: Музыка, - 1981.
- Мотов В. Простейшие приемы варьирования на баяне или аккордеоне. – М., - 1987.
- Моисеев В. Вопросы обучения баянистов навыкам импровизации. – В кн. Проблемы педагогики и исполнительства на русских народных инструментах. – Сб. трудов ГМПИ им. Гнесиных, вып. 95 – М., - 1987.
- Подвала В. Давайте сочиняем музыку! 1-2 классы. – К.: Муз. Украина, - 1988.
- Родионова Т. Обучение основам композиции в классе фортепиано ДМШ. – В кн. Вопросы фортепианной педагогики, вып. 4. (Ред. Натансон В.) – М.: Музыка, - 1976.

- Тургенева С., Малюков А. Пианист-фантазер, части I-II. – М.: Музыка, - 1987.
- Хольцвессиг Э. Сочинение сопровождения к песням. – В кн. Ребенок за роялем (Ред. Достал Ян). – М.: Музыка, - 1981.
- Сост. Шатковский Г. Развитие музыкального слуха и навыков творческого музицирования. – М.: Центральный научно-методический кабинет. – 1986.
- Шахов Г. Игра по слуху, чтение с листа и транспонирование в классе баяна. – М.: Музыка, - 1987.

Тема 9. Формування навичок акомпанементу та гри в ансамблі.

Акомпанемент. Виконання акомпанементу до пісень на початковій стадії навчання. Використовування навичок ансамблевої гри. Уміння слухати соліста, розуміти його художні наміри і гнучко доповнювати загальне звучання.

Три ступені смислового навантаження акомпанементу: фон, діалог, конфлікт.

Фонетичний і синтаксичний рівні структури музичної мови. Вивчення акустичних особливостей інструментів та голосів.

Творча активність акомпаніатора у тих розділах, де баян звучить самостійно – вступ, програш, завершення. Ясне розуміння своїх функцій.

Читання з листа та транспонування акомпанементу. Специфіка роботи з вокалістом.

Ознайомлення з посібником С. Хольцвессіга щодо створення акомпанементів до пісень.

Гра в ансамблі. Практика гри в ансамблі – одна із умов здійснення комплексного виховання учнів.

Гра в ансамблі на початковій стадії навчання. Гра в ансамблі з педагогом в дошкільний період.

Елементарні навички ансамблевої гри: засоби досягнення

синхронності на початку та наприкінці звука, рівновага звучності по горизонталі та по вертикалі, узгодженість прийомів звуковидобування, ідентична та контрастна артикуляція, дотримування спільності ритмічного пульсу.

Уміння слухати загальну звучність обох партій – основа сумісного музичення.

Підбір репертуару як фактор стимулювання художнього і технічного зросту ансамблевих виконавців.

Прийми досягнення синхронності ансамблевого звучання.

Рекомендації по вивченню ансамблевих партій напам'ять.
Виступ ансамблю на сцені.

Рекомендована література.

- Акимов Ю. Класс баянного ансамбля в музыкальной школе. – В сб. Баян и баянисты, вып. 1 (сост. Акимов Ю.) – М.: Музыка, -1970.
- Готлиб А. Основы ансамблевой техники. – М.: Музыка, - 1971.
- Живов Л. Подготовка концертмейстеров-аккомпаниаторов в музыкальном училище. – В кн. Методические записки по вопросам музыкального образования. (ред. сост. Фишман Н.) – М.: Сов. комп., - 1966.
- Мищенко А. Некоторые особенности исполнительской техники в ансамбле баянистов (методические рекомендации) – Харьков: Институт искусств, - 1989.
- Мордкович Л., Гертович Р. Коллективные формы музицирования в ДМШ. – В кн. Вопросы музыкальной педагогики, вып. 7. (ред. – сост. Руденко В.) – М.: Музыка, - 1980.
- Ризоль Н. Очерки о работе в ансамбле баянистов. – М.: Музыка, - 1986.
- Савицкий В. Пособие для руководителей кружков юных баянистов. – Минск: Нар. асвета, - 1970.
- Смирнов М. О развитии первоначальных навыков аккомпанемента у юных пианистов. – В кн. Ребенок за роялем. (Сост. Достал Ян) – М.: Музыка, - 1981.
- Сост. Егоров Б., Левдокимов Г. Хрестоматия по аккомпаниаторской практике (баян, аккордеон). – М.: Сов. комп. - 1991.

Тема 10. Специфіка і планування навчально-виховного процесу в школі естетичного виховання.

Функції школи: Загальна музична освіта (естетичне виховання) і підготовка учнів до вступу у середні спеціальні навчальні заклади (профорієнтація). Головне завдання сучасної музичної педагогіки – удосконалення всебічного комплексного виховання учнів. Завдання школи в системі ШУВ. Проблемне навчання. Індивідуальний підхід. Системний метод виховання. Використовування технічних засобів навчання.

Художньо-просвітня робота школи. Контакти з загально-освітніми школами. Можливі шляхи, форми, прийоми пропаганди класичної музики. Завдання масового музичного виховання та освіти: виховання естетичного смаку, музичної грамотності, формування навичок музичення. Вплив музично-естетичної діяльності на формування особистості учня, зв'язок з відділами інших музичних шкіл та музичного училища.

Робота педагога. Творчий характер музичної педагогіки. Взаємодіє педагога та учня.

Уміння педагога слухати гру учня та робити причинно-ситуативний діагноз (об'єктивні та суб'єктивні труднощі, причини недоліків).

Уміння педагога складати психолого-педагогічну характеристику на учня – комплексний діагноз індивідуальних особливостей.

Індивідуальні відмінності навчальної діяльності учнів.

Педагогічна етика і такт. Артистизм педагога, його професійна мова.

Виховна поза класна робота, зв'язок з батьками учнів, з викладачами загально-освітньої школи.

Планування педагогічного процесу. Цілісне планування з урахуванням двох сторін: змістовної (репертуар, інструктивний та інший навчальний матеріал) та процесуальної (форми, засоби, методи, прийоми навчання).

Індивідуальний план учня як результат діагностико-прогностичної та планувальної діяльності педагога, як узагальнення різносторонніх знань педагога про свого учня. Складання індивідуального плану згідно програмних вимог. Мета вибору конкретного твору: виховання в учнях виконавсько-творчого розуміння музики (музичного мислення); виховання інструментально-рухових умінь та навичок; накопичення репертуару; розширення музичного кругозору.

Ознайомлення студентів з навчальним планом, веденням журналу, щоденника та іншої документації.

Методика проведення уроку. Урок як основна форма навчально-виховної роботи. Вимоги до уроку: естетичний вплив, реалізація принципу індивідуального підходу; підготовленість педагога до уроку.

Побудова та зміст уроку. Типи уроків. Складання плану тематичного уроку. Особливості індивідуального уроку: безперервне і тісне педагогічне спілкування, стійкий зворотній зв'язок, лабільність ролей. Основні емоційні компоненти індивідуального уроку.

Оцінка як критерій якості знань, як фактор, стимулюючий і організуючий самостійну домашню роботу.

Типові недоліки уроку.

Система домашніх занять учня та розвиток навичок самостійної роботи.

Умови, які сприяють підвищенню ефективності самостійної домашньої роботи.

Виховання в учнях працьовитості, зосередженості, самоконтролю, ініціативи та самостійності.

Рекомендована література.

Бесфамильнов В., Семешко А. Воспитание баяниста. Вопросы теории и практики. – К.: Муз. Украина, - 1987.
Горбунова Л. Использование современных средств

звукозаписи в учебно-воспитательной и методической работе педагога. – В кн. Вопросы методики начального музыкального образования. – М.: Просвещение, - 1981.

Дьяченко Н., Котляревский И., Полянский Ю. Теоретические основы воспитания и обучения в музыкальных учебных заведениях. – К.: Муз. Украина, - 1987.

Землянский Н. Педагог и его работа. – В кн. О музыкальной педагогике. – М.: Музыка, - 1987.

Кан-Калик В. Учителю о педагогическом общении. – М.: Просвещение, - 1987.

Кременштейн Б. Воспитание самостоятельности учащихся в классе специального фортепиано. – М.: Музыка, - 1975.

Фейгин М. Индивидуальность ученика и искусство педагога. – М.: Музыка, - 1975.

Фейгин М. Воспитание и совершенствование педагога – музыканта. – М.: Сов. комп., - 1973.

Цигарели Ю. Исследование некоторых индивидуальных особенностей студентов в процессе воспитания музыканта. – В сб. Вопросы профессионального воспитания баяниста, вып. 48. М.: Сб. трудов ГМПИ им. Гнесиных, - 1980.

Чернокозовы В., И., Этика учителя. – К.: Радянська школа, - 1973.

Шапов А. Фортепианный урок в музыкальной школе и училище. – М.: Музыка, - 1974.

Тема II. Методична робота педагога і підвищення педагогічної майстерності.

Необхідність підвищення своєї кваліфікації, вивчення передового досвіду та уміння творчо використовувати його у своїй діяльності. Використовування позитивного досвіду музикантів інших спеціальностей. Вивчення сучасних проблем методики, педагогіки та психології.

Формування навичок планування педагогічної роботи, ведення документації, складання індивідуальних планів та психолого-педагогічних характеристик на учнів.

Поняття “методична доповідь”, «методична розробка», “реферат”. Методичне забезпечення відкритого уроку. Включення до педагогічного репертуару музики сучасних композиторів, композиторів-класиків, музики українських композиторів як показник професійного росту викладача.

Підвищення виконавської майстерності. Участь в оглядах методичної роботи: узагальнення педагогічного досвіду, відкриті уроки, доповіді, реферати тощо, демонстрація на інструменті новинок музично-педагогічного репертуару.

Навчання на курсах підвищення кваліфікації, стажування, виїзди в інші міста з метою вивчення досвіду роботи.

Самовиховання та самоосвіта.

Для позакласної роботи можна рекомендувати

Практичне виїздне заняття в ДМШ на тему “Система професійної майстерності педагога-музиканта та її складові частини. Недоліки в роботі викладачів-початківців”.

Рекомендована література.

Баренбойм Л. Размышления о музыкальной педагогике. – В кн. Вопросы фортепианной педагогики и исполнительства. – Л-д: Музыка. - 1969.

Босенко В. Воспитать воспитателя. – К.: Либидь, - 1990.

Карнеги Д. Как приобрести друзей и оказывать влияние на людей. - К.: Наукова думка, - 1990.

Кифер М.О. О повышении квалификации и самообразования педагогов-музыкантов. (Автореферат). – М., - 1970.

Лагутин А. Основы педагогики музыкальной школы. – М.: Музыка. - 1985.

Левин В. Искусство быть собой (издание обновленное). – М.:

Знание, -1991.

Полякова Г. Анализ затруднений в педагогической деятельности начинающих учителей. – М.: Педагогика, - 1983.

Сухомлинский В. Сто советов учителю. – К.: Радянська школа, - 1984.

Ханнес Линдеман. Аутогенная тренировка. – М.: Физкультура и спорт, - 1985.

Хелус Зденек. Понимаете ли вы ученика? – М.: Просвещение, - 1987.